

Prekybos alkoholiu vietų reguliavimas: Pirmosios ir Antrosios Lietuvos Respublikos patirtys

Ilona Tamutienė, Rita Andrejeva

Vytauto Didžiojo universitetas
S. Daukanto g. 28, LT-44246 Kaunas

Aistė Lazauskienė

Šiaulių universitetas
Architektų g. 1, 78366, Šiauliai

 <http://dx.doi.org/10.5755/j01.ppa.15.1.14691>

Anotacija. Straipsnyje lyginamas Pirmosios (1918–1940) ir Antrosios Lietuvos Respublikos (1990–2015) mažmeninės alkoholio prekybos vietų reguliavimas. Nustatyta, kad reguliavimas Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu buvo gerokai griežtesnis nei Antrosios. Pirmojoje Lietuvos Respublikoje alkoholio vietų tankio reguliavimas buvo sietinas su visuomenės saugumo užtikrinimu ir žalos prevencija, į reguliavimą buvo įtraukta bendruomenė, apibrėžti prekybos alkoholiu atstumai nuo maldos namų, kapinių, sveikatos ir ugdymo įstaigų, kitų visuomenei svarbių institucijų, leidimai išduodami terminuoti. Nors 1934 m. (A. Smetonos valdymo laikotarpiu) alkoholio vietų reguliavimas buvo liberalizuotas, panaikinta gyventojų ir savivaldybių įtaka išduodant leidimus, tačiau pats reguliavimas išliko griežtesnis nei Antrosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu. 2002 m. valdžioje daugumą turėjusi socialdemokratinė koalicija kalbamąjį procesą labai liberalizavo: panaikino bet kokį alkoholio vietų tankio reguliavimą, terminuotas licencijas, leido prekiauti alkoholiniais gėrimais sanatorijose, kioskuose, degalinėse. Tik 2008–2012 m. Seime daugumą turėjusi Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų frakcija sugebėjo uždrausti prekybą kioskuose ir degalinėse, tačiau tankis išliko nereguliuotas.

Raktažodžiai: reguliavimas, alkoholis, pardavimo vietų tankis, licencija, išgertinai, išsineštinai.

Keywords: regulation, alcohol outlet density, license, on premise, off premise.

Įvadas

Moksliniais tyrimais yra įrodyta, kad alkoholio prieinamumo mažinimo

priemonės, pavyzdžiui, alkoholio pardavimo kaina, laikas ir vietos turi didelį poveikį alkoholio vartojimui ir su juo susijusiam smurto ir žalos mažinimui [19, 36, 21, 17, 23, 39, 24, 29]. Kuo didesnė kaina, daugiau laiko apribojimų ir retesnis alkoholio pardavimo vietų išsidėstymas, tuo mažiau galima tikėtis probleminio alkoholio vartojimo ir su tuo susijusios žalos atvejų. Europos Sąjungoje alkoholio vartojimas ir jo keliamą žalą yra viena iš spręstinių problemų, tam teikiama vis daugiau dėmesio. Alkoholio pardavimų vietoms ir tankiui skiriamas išskirtinis dėmesys [46]. Valstybei alkoholio pardavimų vietų tankį ir alkoholio prieinamumą lengviau reguliuoti esant valstybiniam alkoholio pardavimų monopoliiui. Demonopolizavus alkoholio prekybą, padidėjus geografiniam prieinamumui vartojimas sparčiai auga. 1968 m. Suomijai panaikinus valstybės monopolį alaus pardavimams, jau kitais metais alkoholio vartojimas išaugo 46 proc., o po 5 metų 50 proc. padidėjo mirtingumas nuo kepenų cirozės, alkoholinės psichozės vyrams išaugo 110 proc., moterims – 130 proc. [26]. Lietuvoje 1923–1940 m. valstybė turėjo degtinės pardavimo monopolį, 1928–1931 m. išgerto gryno alkoholio per metus vienam gyventojui teko tik 1,17 litro [27, p. 30], o po 1995 m. demonopolizavus alkoholio prekybą, vartojimas vienam gyventojui nuo 7,8 litro 2000 m. išaugo iki 12,7 litro 2014 m. [32], vartojimo augimas tiesiogiai turėjo įtakos alkoholinių psichozių augimui [35]. Toks didelis suvartojamo alkoholio kiekio skirtumas neabejotinai priklauso nuo alkoholio pardavimo tankio. Įprastai alkoholio pardavimų vietos yra reguliuojamos tankio atžvilgiu (nustatoma, kiek pardavimo vietų gali būti atitinkame geografiniame vienetė arba kiek gali tekti atitinkamam gyventojų skaičiui), licencijų išdavimu vartoti alkoholį išsineštinai ir neišsineštinai (vartoti vietoje). Užsienyje atlikti tyrimai rodo, kad tankesnis alkoholio pardavimo išsineštinai vietų skaičius skatina nusikalstamumą privačiose erdvėse ir alkoholio prieinamumą nepilnamečiams [40]. Nustatyta, kad aplink alkoholio pardavimo vietas didėja prievarta, ypač ten, kur leidžiama prekiauti neišsineštinai naktimis [22]. Vienas papildomai atidarytas baras ar naktinis klubas prideda 5,3 smurto įvykių per metus [20]. Lietuvoje nuo 2013–2015 m. viena prekybos alkoholiu licencija tenka 150 gyventojų [32]. Galima palyginti, kad 2011 m. Suomijoje 100 000 gyventojų teko 154 licencijos vartoti alkoholį neišsineštinai (arba vienam gyventojui 0,002 licencijos) ir 113 (0,001) – išsineštinai. 2008 m. Švedijoje 100 000 gyventojų teko 133 (0,0013) licencijos vartoti alkoholį neišsineštinai ir 4,44 (0,000044) – išsineštinai [26]. Akivaizdu, kad tokius didelius alkoholio pardavimų vietų skirtumus lemia nacionalinė alkoholio vietų kontrolės politika. Kokia ši politika Lietuvoje, nėra tyrimų nei apie Pirmosios Lietuvos Respublikos (toliau – I LR), nei Antrosios Lietuvos Respublikos (toliau – II LR) laikotarpius. Šio straipsnio objektas yra viena svarbiausių alkoholio prieinamumo priemonių – alkoholio pardavimų vietų reguliavimas. *Tyrimo tikslas* – palyginti Pirmosios (1918–1940) ir Antrosios Lietuvos Respublikos (1990–2015) mažmeninės alkoholio prekybos vietų reguliavimo ypatumus. *Straipsnyje keliami uždaviniai*:

- 1) palyginti alkoholio pardavimų vietų reguliavimą tankio, prekybos

licencijų galiojimo laiko ir sąlygų, prekybos licencijų naudojimo viešosios tvarkos ir saugumo kaimynystėse užtikrinimo aspektais;

2) nustatyti, kurio Seimo (valdančiųjų partijų) valdymo laikotarpiu reguliuojant alkoholio pardavimo vietas įvyko esminiai liberalizavimo ar draudimo lūžiai.

Straipsnis remiasi dokumentų analizės metodu. Mažmeninę prekybą alkoholiu reguliuojančių dokumentų turinio analizė fokusuojama ties reguliavimo tikslais, licencijų verstis mažmenine prekyba tankio reguliavimu, visuomenės saugumo (policijos) institucijų ir bendruomenės įtraukimu į alkoholio pardavimo vietų licencijavimo procesą, draudžiamų ir leidžiamų specifinių vietų apibrėžtimis.

Alkoholinių gėrimų prekybos licencijavimas ir vietų tankio reguliavimas

1918 m. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, daug dėmesio skirta valstybės ūkiui atkurti. Alkoholio gamybos ir prekybos politika turėjo garantuoti dideles ir greitas biudžeto pajamas. 1923 m. Lietuvoje buvo įvestas valstybinis degtinės monopolis, galiojęs visą nepriklausomybės laikotarpį. Alkoholio prekybą griežtai reguliavo centrinės valdžios leisti įstatymai, taisyklės, be to, atsižvelgdamos į padėtį vietoje, tam tikrus nutarimus galėjo priimti ir savivaldybių tarybos [33]. Pagrindinis įstatymas, reguliavęs mažmeninę prekybą alkoholiu, buvo Svaigiųjų gėrimų mažmenomis pardavinėjimo įstatymas, priimtas 1922 m. Steigiamojo Seimo [41]. Šis įstatymas su keletu pakeitimu galiojo iki 1934 m., kai jau tautininkų valdymo laikotarpiu buvo išleistas Alkoholinių gėrimų pardavinėjimui tvarkyti įstatymas. Rengiant naują įstatymą spaudoje pasirodė aiškinimų, kad senasis įstatymas buvo priimtas „blaivininkų“ ir „jų rūpesnių įterpta į įstatymą visa eilė straipsnių sunkiai suderinamų su realiu gyvenimu“ [38]. Nuspręsta parengti visiškai naują įstatymą.

Pagal 1922 m. įstatymą mažmeninė prekyba alkoholiu buvo leidžiama trijų kategorijų prekybos įmonėse: alkoholinių gėrimų parduotuvėse, alinėse ir „traktieriuose“. Buvo nustatyta, kokiomis prekėmis galima jose prekiauti. Alkoholinių gėrimų parduotuvėse ir „traktieriuose“ pardavinėtas spiritas, degtinė ir kiti spiritiniai gėrimai, alus, porteris, midus ir vynas, alinėse – alus, porteris ir midus [41]. Prekyba skirstyta į prekybą išsinešti ir išgerti vietoje. Prekyba išgerti vietoje („išgertinai“) buvo leidžiama „traktieriuose“ ir alinėse, o parduotuvėse – tik išsinešti („išsineštinai“). Leidimus asmenims, norintiems „laikyti“ alkoholinių gėrimų parduotuves, galėjo išduoti Finansų Ministerija. Leidimus galėjo gauti tik tie, kurie yra gavę valsčiaus ar miesto tarybos sutikimą [41]. Nuo 1934 m. leidimus išdavinėjo Mokesčių Departamentas, o leidimus prekiauti alkoholiniais gėrimais „pramogų bufetuose“ išduodavo apskrities akcizo revizorius [2]. Alkoholio prekyba galėjo verstis blaivybės draugijos, savivaldybės ir „savarankiškai gyvenantieji asmenys“, o pirmenybė taikyta blaivybės draugijoms [41]. Matyt, suteikiant šią teisę blaivybės draugijoms, tikėtasi, kad prekyba bus „patikimose ir sąžiningose“ rankose, taip pavyks išvengti pažeidimų. 1934 m., panaikinus veikusį įstatymą, naujame „Alkoholinių gėrimų pardavinėjimui tvarkyti įstatyme“ šių nuostatų nebeliko. Pagal

įstatymą alkoholinių gėrimų parduotuvių „laikytojais ir vedėjais“ galėjo būti „teismo neatimti ir neaprežti teisių ne jaunesni kaip 21 metų Lietuvos piliečiai ir Lietuvos bendrovės“ [2]. Taip iki tol didelę įtaką turėjusios blaivybės draugijos ir organizacijos šioje srityje neteko galios.

1922 m. Svaigiųjų gėrimų mažmenomis pardavinėjimo įstatymu leidimų skaičius buvo nustatomas atsižvelgiant į tai, kokios rūšies prekybos įstaiga atidaroma, svarbus buvo miesto ar miestelio dydis [41]. Kadangi leidimai buvo išduodami vieneriems metams, atsižvelgta į kasmetinį gyventojų skaičiaus pokytį. Pagal įstatymą, „alinėms atidaryti skaičių kiekviename valsčiuje ar mieste nustato valsčiaus ar miesto taryba, kad viena alinė tektų apskrities ir valsčiaus teisėmis miestuose ne mažesniai kaip 1.000 gyventojų skaičiui, o valsčiuose – ne mažesniai kaip 1.500 gyventojų skaičiui.“ Kasmetinį leidimų „traktieriams“, kur buvo parduodami stiprieji gėrimai, skaičių savivaldybės nustatydavo taip, „kad vienas traktierius tektų apskrities ir valsčiaus teisėmis miestuose ne mažesniai kaip 2.000 gyventojų skaičiui, o valsčiuose – ne mažesniai kaip 3.000 gyventojų skaičiui“ [41]. Pažymėtina, kad alkoholio prekybos įstaiga galėjo būti atidaroma tik „pramonės ir prekybos reikšmės turinčiose vietose“ (t. y. tik miestuose ir miesteliuose), o kaimo vietovėse leidimą tokiai įstaigai buvo galima gauti tik sutikus tos seniūnijos gyventojų sueigai, krivūlei [41]. XX a. 4 dešimtmetyje, t. y. A. Smetonos valdymo laikotarpiu, vyko nuosekli valstybės centralizacija, savivaldybių teisės buvo labai apribotos. Centralizacija apėmė ir alkoholio prekybos reguliavimo kompetenciją. Pagal 1934 m. įstatymą, „skaičių spirito, degtinės ir spiritinių gėrimų parduotuvių ir skaičių vyninių kiekvienai vietai nustato Finansų Ministeris, susitaręs su Vidaus Reikalų Ministeriu“ [2]. Nuo 1934 m. savivaldybių kompetencijai nebepriklausė alkoholio prekybos tankio reguliavimas. Palikus reguliavimą centrinei valdžiai, pasidarė neaišku, kokiais kriterijais ji vadovavosi suteikdama licencijas.

II LR laikotarpiu 1995 m. buvo priimtas Alkoholio kontrolės įstatymas, kuriuo alkoholio prekyba buvo demonopolizuota (žr. 1 lent.). Mažmeninės alkoholio prekybos licencijų išdavimas buvo pavestas savivaldybėms [31]. Iki 2016 m. šis įstatymas keistas 50 kartų. Nuo 1995 m. balandžio 18 d. prekybos alkoholiu vietų skaičius buvo ribojamas atsižvelgiant į gyventojų skaičių: „Prekybos įmonėms išduodamų mažmeninės prekybos alkoholiniais gėrimais leidimų skaičius neturi viršyti šių normatyvų: 1) ne daugiau kaip 1 leidimas – 1000 miesto gyventojų; 2) ne daugiau kaip 1 leidimas – 500 rajono gyventojų.“ Tačiau toks ribojimas kurortinio sezono laikotarpiu nereglementavo sezoninės prekybos alumi ir alkoholiniais gėrimais, kurių tūrinė etilo alkoholio koncentracija neviršija 22 proc., nes jų tankį galėjo reguliuoti savivaldybė [31]. Po 2 mėnesių visų vietų reguliavimas buvo deleguotas savivaldos institucijoms, kurios turėjo pačios nustatyti išduodamų leidimų skaičių, „remiantis alkoholio bendrojo suvartojimo tendencijomis atitinkamos teritorijos administraciniame vienetė, alkoholio vartojimo nulemtų kenksmingų pasekmių sveikatai ir ūkiui statistikos duomenimis“ [25]. Bet ir ši nuostata galiojo trumpai, kol galiausiai 1996–2000 m. Seimas, kurio daugumą turėjo Tėvynės Sąjungos-Lietuvos konservatorių frakcija, 1997 m. balandį alkoholio vietų tankio

reguliuojimo nuostatą visiškai panaikino. Nors savivaldybėms suteikta galia nustatyti atstumą nuo mažmeninės alkoholio prekybos vietos iki švietimo ir ugdymo institucijos, sveikatos priežiūros įstaigų, maldos namų ar kitų institucijų, tačiau, kaip rodo praktika, kai kurios savivaldybės nurodo simbolinius atstumus. Pavyzdžiui, Alytaus miesto savivaldybės taryba yra nusprendusi leisti parduoti alkoholį 1 metro atstumu iki pirminio ir antrinio lygio asmens sveikatos priežiūros įstaigų, 20 metrų iki maldos namų ir švietimo įstaigų [1]. Esama ir tokių savivaldybių, kuriose tarybos yra nusprendusios, kad atstumo nustatyti nereikia [18; 47].

Ribojimas alkoholinius gėrimus parduoti tam tikrose vietose

1922 m. Svaigiųjų gėrimų mažmenomis pardavinėjimo įstatyme ir jo pakeitimuose 1926 m., [42] ir 1929 m. [43] išvardinama, kur galima prekiauti alkoholiu. Griežtai reguliuotas alkoholio prekybos įstaigų atstumas nuo „visų tikėjimų maldos namų, vienuolynų, kapų, mokyklų, kareivinių, kalėjimų, ligoninių, prieglaudų, teismų ir valsčių valdybų butų“ [41]. Šis atstumas buvo skirtingas miestuose, kurie rėmėsi apskrities teisėmis, ir miestuose, kurie tvarkėsi valsčiaus teisėmis (iki 1931 m. apskrities teisėmis miestai buvo tik keturi: Kaunas, Šiauliai, Ukmergė ir Panevėžys). Atstumas nuo minėtų įstaigų valsčiaus teisėmis besitvarkančiuose miestuose buvo 100 m., o apskrities teisėmis miestuose – 60 m, todėl dideliuose, daugiau nei 10 000 gyventojų turinčiuose miestuose, leistas mažesnis atstumas nuo alkoholio prekybos vietų. 1926 m. tam tikrų vietų sąrašas kiek papildytas, įrašyti „teatrai, susirinkimų salės ir dirbtuvės“ [42]. Jeigu 1922 m. ir 1926 m. šios vietos nebuvo diferencijuojamos, tai kitame įstatyme atsirado sugrupavimas: vienai kategorijai priklausė kapinės, maldos namai ir vienuolynai (atstumas iki jų turėjo būti ne mažesnis kaip 60 ir 80 m.), kitai kategorijai priklausė mokyklos, kareivinės kalėjimai, ligoninės, prieglaudos, teismai ir valsčiaus raštinės, atstumas iki jų galėjo būti ne mažesnis nei 40 ir 60 m. (atitinkamai apskrities ir valsčiaus miestuose) [43]. Šio įstatymo normos buvo perkeltos ir į 1934 m., t. y. į jau A. Smetonos valdymo laikotarpį išleistą įstatymą, čia buvo dar išskirta, kad alkoholio išgertinai parduotuvės negali būti steigiamos „arčiau kaip per 60 metrų“ nuo Respublikos Prezidento ar Seimo rūmų [2].

Nuo 1934 m. šie atstumo ribojimai nebetaikyti alinėms, alaus barams, valgykloms, kavinėms ir cukrainėms, kur buvo galima prekiauti „išgertinai“ nestipriais gėrimais, taip pat alkoholio parduotuvėms, kur prekiauta visais alkoholiniais gėrimais „išsineštinai“. Šioms įstaigoms nurodytas perpus mažesnis atstumas (30 m. ir 40 m bei 20 m. ir 30 m.) [2]. Prekyba nestipriais gėrimais buvo šiek tiek liberalesnė.

Skirtingai nei ankstesniuose įstatymuose ar jų pakeitimuose, 1934 m. atsiranda liberali nuostata, kad „Finansų Ministeris, susitaręs su Vidaus Reikalų Ministeriu, gali, žiūrint vietos sąlygų, išimtiniais atsitikimais leisti netaikyti nurodyto atstumo“ [2]. Iki to laiko atstumo laikytis buvo privalu, o savivaldybių taryboms netgi buvo palikta teisė „visuomenės tvarkos atžvilgiu, drausti atidaryti bet kurios rūšies įstaigas svaigiesiems gėrimams mažmenomis pardavinėti ir kitose vietose“ [41].

Tiek 1922 m. Svaigiųjų gėrimų įstatyme, tiek ir paskutiniame 1934 m. įstatyme išimtis padaryta geležinkelio stočių bufetams. Jiems negaliojo draudimai laikytis atstumo nuo tam tikrų įstaigų. Be to, 1934 m., matyt, dėl saugumo, buvo nustatyta, kad alkoholio parduotuves draudžiama steigti „arčiau kaip per 500 metrų nuo sprogstamosios medžiagos, šovinių, ginklų ir artilerijos sandėlių bei tų dalykų fabriku“ [2].

Galima spėti, kad atstumo nuo alkoholio prekybos vietos iki tam tikros įstaigos laikymasis galėjo sukelti tam tikrų ginčų, ypač skaičiuojant įstatyme nurodytus metrus. Todėl jau 1929 m. įstatymo pakeitime atsirado paaiškinimas dėl matavimo: „atstumas matuojamas tiesia linija ligi svaigiųjų gėrimų pardavinėjimo įstaigos įeinamųjų durų: nuo kapų ir maldos namų – nuo jų apyvartos artimiausio taško, o nuo kitų minėtųjų įstaigų – nuo jų artimiausio trobesio taško“ [43].

Atskirai reguliuotas alkoholio pardavimas teatrų bufetuose, „pasilinksminimo vietose“. Jis liberalėjo. 1922 m. įstatyme įteisinta nuostata, kad „teatrų, vakarų, gegužinių ir įvairių viešų pasilinksminimo vietų bufetuose svaigieji gėrimai laikyti ir gerti draudžiama“ [41], tačiau jau 1926 m. kovo mėn. priimtame įstatyme padaryta išlyga: „klubų bufetuose teleidžiama pardavinėti — alus, porteris, midus ir Lietuvos vaisvynis“ [42]. Nuo 1934 m. teatrų bufetuose teatro sezono metu buvo galima „pardavinėti alkoholiniai gėrimai kasdien nuo 8 ligi 24 valandos“, t. y. ilgiau nei kitose įstaigose.

Viešose vietose gerti alkoholį buvo draudžiama [41]. Atsirasdavo besipiktinančių tokia nuostata, pavyzdžiui, 1925 m. visuotinis Šakių valsčiaus gyventojų susirinkimas prašė centro valdžios, kad „valstybinė monopolizuota degtinė, kurią mes perkame grynai už savo pinigus“, būtų leidžiama gerti „laisvai rinkoje prie savo vežimų“ ir nebūtų už tai baudžiama [33].

1995 m. balandžio 18 d. priėmus įstatymą, alkoholiniais gėrimais prekiauti buvo leidžiama tik „išimtinai tokiai prekybai skirtose stacionarinėse prekybos įmonėse arba jų specializuotuose skyriuose, skirtuose tokiai prekybai, išskyrus prekybą kioskuose alumi, gamyklų supilstytu į tarą.“ Be to, buvo leidžiama prekiauti alkoholiu viešojo maitinimo įmonėse [31]. Tačiau šis leidimas negaliojo apibrėžtoms draudžiamoms vietoms. Į vietų, kuriose draudžiama prekiauti alkoholiu, sąrašą buvo įtrauktos sveikatos priežiūros įstaigos, ugdymo, sporto įstaigos bei teritorijos savivaldybės nustatytu atstumu iki jų. Savivaldybei buvo deleguota funkcija nustatyti atstumą, kuriuo draudžiama prekiauti iki minėtų įstaigų bei maldos namų, magistralinių ir krašto kelių. Be to, buvo uždrausta prekiauti iš prekybos automatų, degalinėse, vaikams ir paaugliams skirtų prekių prekyvietėse. Netrukus alkoholio prekybos vietų reguliavimas ėmė kisti. 1996 m. gegužės 21 d. alumi, gamyklų supilstytu į tarą, leista prekiauti ir nespecializuotuose skyriuose [7]. 1996–2000m. Seimas, kurio daugumą turėjo Tėvynės Sąjungos-Lietuvos konservatorių frakcija, 1997 liepos 2 d. leido prekiauti sanatorijose įrengtose viešojo maitinimo įmonėse, turinčiose atskirą įėjimą, kai tūrinė etilo alkoholio koncentracija neviršija 15 procentų. Buvo uždrausta prekiauti mažmeninės prekybos įmonėse, kuriose vaikams ir paaugliams skirtų prekių dalis sudaro 50 arba daugiau procentų mažmeninės prekių apyvartos; stacionariose

įmonėse respublikinių ir tarptautinių kelių pakelėse, prekybos įmonėse, kurios nėra visiškai izoliuotos nuo gyvenamųjų ar kitų patalpų, nesusijusių su prekių pardavimo organizavimu ar jų sandėliavimu [3]. Šiam Seimui teko istorinis sprendimas – leisti prekiauti alkoholiu (alumi) degalinėse, nes 1998 metų gruodžio 10 d. sprendimu leista degalinėse parduoti alų, parduoti alkoholį stacionariose pakelių viešojo maitinimo įmonėse, autoparduotuvėse, kurios aptarnauja kaimo gyventojus savivaldybių nustatyta tvarka, ir prekybos įmonių nespacializuotuose skyriuose, prekybą alkoholiniais gėrimais, kurių tūrinė etilo alkoholio koncentracija neviršija 22 procentų, nestacionarinėse viešojo maitinimo įmonėse savivaldybių nustatyto kurortinio, poilsio bei turizmo sezono laikotarpiu, prekybą alkoholiniais gėrimais, kurių tūrinė etilo alkoholio koncentracija neviršija 13 procentų, masiniuose renginiuose, parodose ir mugėse, taip pat išskyrus prekybą visais alkoholiniais gėrimais parodose ir mugėse, vykstančiose stacionariniuose pastatuose.

Prekyba alkoholiniais gėrimais draudžiama mažmeninės prekybos ir viešojo maitinimo įmonėse, įrengtose didmeninės prekybos įmonių ir importuotojų sandėliuose, iš kurių vykdoma didmeninė prekyba alkoholiniais gėrimais. Prekyba alumi, gamyklų supilstytu į tarą, draudžiama kioskuose, įrengtuose didmeninės prekybos įmonių ir importuotojų sandėliuose, iš kurių vykdoma didmeninė prekyba alkoholiniais gėrimais [5]. 2000–2004 m. Seimas, kuriame daugumą turėjo socialdemokratinė koalicija, 2002 m. birželio 20 d. su visomis Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus teikiamomis pataisomis ir papildymais, prekybos vietų spektrą papildė leidimu parduoti alkoholinius gėrimus degalinės, pakelėse be jokių apribojimų, kioskuose šalia alaus pradėti ir prekybą sidru, prekiauti leista paviljonuose, nestacionariose degalinėse [4]. 2003 m. gegužės 15 d. buvo leista prekiauti siaurojo geležinkelio traukiniuose [14]. 2004 kovo 9 d. uždrausta prekiauti alkoholiu laisvės atėmimo, karinėse ir sukarintos tarnybos, policijos ir kitose statutinėse įstaigose [15]. 2004 m. lapkričio 4 d. leista prekiauti orlaiviuose [11].

2004–2008m. Seimas, kuriame daugumą turėjo Lietuvos socialdemokratų partijos koalicija, 2007 m. birželio 21 d. šalia sidro, alaus leido prekiauti ir alaus mišiniais [13] Tačiau 2008–20012 metų Seimas, kuriame daugumą turėjo Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų frakcija, 2008 m. spalio 14 d. panaikino leidimą prekiauti sanatorijose, mažmeninės prekybos įmonėse, kuriose vaikams ir paaugliams skirtų prekių dalis sudaro 30 (buvo 50) arba daugiau procentų mažmeninės prekių apyvartos, įteisino prekybą viešbučių kambariuose įrengtuose minibaruose, paviljonuose, automobiliuose-parduotuvėse (kurios aptarnauja kaimo gyventojus savivaldybės tarybos nustatyta tvarka) ir stacionarių prekybos įmonių nespacializuotuose skyriuose, nutarė uždrausti prekybą kioskuose nuo 2010 m. sausio 1 d. [9]. 2009 m. gruodžio 17 d. nuspręsta leidimą prekiauti kioskuose pratęsti iki 2012 metų sausio 1 d. [8]. Tas pats Seimas 2011 m. gruodžio 23 d. nusprendė leisti tik prekybą alkoholiu stacionariose degalinėse, parduoti tik išsineštinai [16], o nuo 2016 m. sausio 1 d. išvis uždrausti prekiauti alkoholiu degalinėse [16]. Nors 2012–2016 m. Seimui buvo daromas itin didelis spaudimas atitolinti draudimą prekiauti degalinėse, tačiau toks sprendimas nebuvo priimtas.

Leidimų ir licencijų galiojimo terminai ir visuomenės vaidmuo alkoholio prekybos vietų reguliavime

Pagal 1922 m. „Svaigiųjų gėrimų mažmenomis pardavinėjimo įstatymą“, leidimai buvo išduodami vieneriems metams, be to, buvo pažymėta, kad leidimas negali būti atiduotas kitam asmeniui [41]. Buvo numatyti atvejai, už kokius pažeidimus leidimo netenkama. XX a. 2–3 dešimtmečio privalomuosiuose savivaldybių įsakymuose buvo paplitusi nuostata uždaryti alkoholio įstaigą, jeigu savininkas iki tol buvo tris kartus baustas už prekybos alkoholiu taisyklių nepaisymą. Antai Panevėžio miesto taryba 1920 m. patvirtino, kad „po trijų kartų pabaudos įstaiga bus uždaroma“, Kauno apskrities tarybos įsakyme skelbiama, kad „iki trijų sykių tęsimo keliu įstaiga uždaroma ir panaikinamas leidimas laikyti tokią“ [33].

1934 m. įstatyme nėra konkrečiai nurodyta leidimo galiojimo trukmė, bet panašu, kad ji galėjo būti įvairi, t. y. leidimai galėjo būti išduodami ir keliems mėnesiams. Įstatyme sakoma, kad „leidimas alkoholinių gėrimų parduotuvei laikyti nustoja galios, jeigu per tris mėnesius nuo išdavimo juo nebuvo pasinaudota. Tačiau, jei tas leidimas buvo išduotas trumpesniam kaip trijų mėnesių laikui, tai jis nustoja galios, jei juo nebuvo pasinaudota per tą laiką, kuriam jis buvo išduotas“ [2]. Detaliau leidimų alkoholinių gėrimų parduotuvėms laikyti davimo tvarką ir sąlygas, taip pat laiką, kuriam šitie leidimai duodami, nustatinėjo finansų ministras [2]. Buvo numatytas mechanizmas leidimui atšaukti: „Vidaus Reikalų Ministeriui prašant leidimas alkoholinių gėrimų parduotuvei laikyti gali būti atšauktas, jeigu parduotuvė savo veikimu kenkia viešą; tvarkai ar visuomenės gerovei. Leidimas atšaukiamas Finansų Ministerio tarimu. Nutarime atšaukti leidimą nurodomas ir laikas, nuo kurio leidimas atšaukiamas“ [2].

Nuo 1995 m. balandžio 18 d. savivaldybės leidimus mažmeninei alkoholinių gėrimų prekybai, esant policijos komisariato sutikimui, galėdavo išduoti vieneriems metams. Tačiau ir ši įstatymo nuostata greitai buvo pakeista. Jau 1997 m., priėmus dar vieną Alkoholio kontrolės įstatymo pataisą, savivaldybės galėjo išduoti leidimus neterminuotam laikotarpiui. Leidimai kasmet turėjo būti perregistruojami juos išdavusioje institucijoje [6]. Tačiau 2000–2004 m. Seimas, kuriame daugumą turėjo socialdemokratinė koalicija, 2002 m. birželio 20 d. perregistravimo reikalavimą panaikino [4]. Alkoholio pardavimų vietų tankis nėra reguliuojamas licencijomis iki šiol. 1997 m. balandį buvo panaikintos visos sąsajos su alkoholio vietų tankio reguliavimu, o 2002 m. atsisakyta bet kokios tikslesnės alkoholio licencijų apskaitos, tai lėmė, kad ir 2016 m. dar nežinome, kiek iš išduotų licencijų dar naudojama praktikoje ir neturime galimybės licencijų kaip įrankio naudoti visuomenės saugumui ir sveikatos interesui užtikrinti. Tiesa, nuo 2015 m. lapkričio 1 d. mažmeninės prekybos alkoholiu licencijos turėtojai, kurie sustabdo (ne trumpiau kaip 1 metus) ar visai nutraukia licencijoje nurodytą veiklą, per 30 dienų nuo licencijoje nurodytos veiklos sustabdymo ar nutraukimo privalo kreiptis į licenciją išdavusią instituciją dėl licencijos galiojimo sustabdymo ar panaikinimo. Licencija sustabdoma nurodytam laikotarpiui arba neterminuotam laikui [10]. Už veiklos sustabdymą ar nutraukimą sankcijų nenumatyta, todėl tikėtina, kad ir toliau alkoholio pardavimo vietų tankis

nebus tiksliai žinomas. Vietų tankio identifikavimas būtų įmanomas tik įvedus licencijų kasmetinio perregistravimo prievolę, kuri galiojo iki 2002 m. birželio. Įvedus perregistravimo prievolę, licencijos taptų įrankiu, padedančiu užtikrinti gyventojų saugumą alkoholio pardavimo vietų kaimynystėje.

1 lentelė. Pagrindiniai prekybos alkoholiu vietų reguliavimo pokyčiai I LR ir II LR

Pirmoji Lietuvos Respublika. Steigiamasis Seimas (1920–1922): daugumą turėjo Krikščionių demokratų partija.	
Liberalizavo	Griežtino
	1922 m. Terminuoti prekybos leidimai (1 m.). Tankio reikalavimai: ne daugiau kaip 1 leidimas ainei 1000 miesto gyventojų, 1500 valsčiaus gyventojų. 1 leidimas „traktieriui“ 2000 miesto gyventojų, 3000 valsčiaus gyventojų. Leista bendruomenėms riboti prekybos leidimų skaičių. Nustatytas minimalus atstumas nuo prekybos vietos iki maldos namų, vienuolynų, kapinių, mokyklų, kareivinių, kalėjimų, ligoninių, prieglaudų, teismų ir savivaldybių: 100 m. (60 m.)*. Drausta prekiauti teatrų ir kt. bufetuose.
II Seimas (1923–1926): daugumą turėjo Krikščionių demokratų blokas.	
1926 m. Bufetuose leista pardavinėti silpnuosius gėrimus (alus, porteris, midus ir Lietuvos vaisvynis).	1926 m. Nustatytas minimalus atstumas nuo alkoholio prekybos vietos iki teatrų, susirinkimų salių ir dirbtuvių: 100 m. (60 m.)*.
1926–1940: po 1926 m. karinio perversmo Seimas paleistas. Įstatymų leidimo galia atiteko Prezidentui.	
1929 m. Sumažintas minimalus prekybos atstumas iki kapinių, maldos namų, vienuolynų: 80 m. (60 m.)*, o mokyklų, kareivinių, kalėjimų, ligoninių, prieglaudų, teismų ir savivaldybių – 60 m. (40 m.)* 1934 m. Dvigubai sumažintas minimalus atstumas prekybos silpnuoju alkoholiu įmonėms ir prekybos alkoholiu „išsineštinai“ parduotuvėms. Įstatyme neliko tankio reguliavimo nuostatų, bendruomenė neteko teisės riboti leidimų skaičiaus.	1934 m. Nustatytas minimalus atstumas nuo alkoholio prekybos vietos iki Seimo rūmų ir Prezidentūros: 60 m. (prekybos „išgertinai“ įmonėms) ir 30 m. (prekybos „išgertinai“ silpnuoju alkoholiu įmonėms ir alkoholio „išneštinai“ parduotuvėms).
Antroji Lietuvos Respublika. VI Seimas (1992–1996): daugumą turėjo Lietuvos demokratinė darbo partija.	
1995 m.: Panaikino savo sprendimą reguliuoti alkoholio pardavimo vietų tankį pagal gyventojų skaičių. Tankio reguliavimas pavestas savivaldybėms.	1995 m. Terminuoti prekybos leidimai (1 m.). Tankio reikalavimai: 1 leidimas 1000 miesto gyventojų, ne daugiau kaip 1 leidimas 500 rajono gyventojų. Drausta prekiauti sveikatos priežiūros, ugdymo, sporto įstaigose, iš prekybos automatų, degalinėse, vaikams, paaugliams skirtų prekyviečių.
VII Seimas (1996–2000): daugumą turėjo Tėvynės Sąjungos-Lietuvos konservatorių frakcija.	
1996 m. leista prekiauti alumi nespacializuotose skyriuose; sanatorijų viešojo maitinimo įmonėse. 1998 m. leista prekiauti degalinėse alumi, alkoholiu pakelių stacionariose viešojo maitinimo įmonėse, autoparduotuvėse.	1997 m. uždrausta prekiauti prekybos įmonėse, kurios nėra visiškai izoliuotos nuo gyvenamųjų pastatų.
VIII Seimas (2000–2004): daugumą turėjo Socialdemokratinės koalicijos frakcija.	
2002 m. atsisakyta tankio reguliavimo ir terminuotų licencijų. Leista prekyba paviljonuose, degalinėse ir pakelėse be apribojimų.	2004 m. uždrausta prekiauti alkoholiu laisvės atėmimo, karinėse, sukarintos tarnybos, policijos ir kitose statutinėse įstaigose.
X Seimas (2008–2012): daugumą turėjo Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų frakcija.	
	2008 m. panaikintas leidimas prekiauti sanatorijose. 2009 m. uždrausta prekyba kioskuose nuo 2012 m. 2011 m. uždrausta prekyba degalinėse nuo 2016 m.

Pastaba : * – miestuose apskrities teisėmis
Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis [2 - 16; 40; 41; 42]

I LR dešimtmetyje buvo suteikta nemažai laisvės gyventojams patiems dalyvauti reguliuojant alkoholio prekybos vietų skaičių. 1922 m. rugpjūčio 1 d. Steigiamojo Seimo priimtoje Konstitucijoje buvo įrašyta, kad „blaivybei palaikyti valsčiaus piliečių visuma turi teisės spręsti dėl svaigiųjų gėrimų pardavinėjimo įstaigų laikymo savo gyvenamajame rajone“ [30]. Pagal 1922 m. įstatymą, norint atidaryti prekybos alkoholiu įstaigą ne miesto ar miestelio vietovėje, reikėjo seniūnijos krivulės sutikimo [41]. Be to buvo palikta teisė gyventojams reikalauti alkoholio prekybos įstaigos uždarymo. Numatytas mechanizmas: „valsčių ir miestų taryboms duodama teisė savo valsčiuje ar mieste visiškai uždrausti atidaryti ir laikyti visų rūšių svaigiųjų gėrimų mažmenomis pardavinėjimo įstaigas, bet reikalinga, kad toksai uždraudimas būtų patvirtintas visų turinčių teisės dalyvauti savivaldybių rinkimuose to valsčiaus ar miesto gyventojų balsavimu, klausimą sprendžiant paprastąja balsų dauguma“ [41]. Taip pat nurodoma, kad jeigu po uždraudimo atidaryti alkoholio prekybos įstaigą gyventojai apsispręstų, jog atidaryti tokia įstaigą galima, tada reikėtų vėl šaukti visuotinį susirinkimą, tik šiuo atveju „sprendimo teisėtumui reikalinga, kad už šių įstaigų steigti ir laikyti leidimą balsuotų $\frac{2}{3}$ visų balso teisę turinčių gyventojų dauguma“ [41]. Kartą uždraudus išduoti leidimą, vėl leisti jį išduoti buvo sudėtinga. Vidaus reikalų ministras buvo išleidęs Svaigiųjų gėrimų mažmenomis pardavinėjimo įstatymui vykdyti taisykles, kuriose dar detaliau nurodoma visuotinio gyventojų susirinkimo, siekiančio uždrausti prekybą alkoholiu, organizavimo tvarka: „susirinkimo diena turi būti paskelbta viešai ne vėliau kaip 4 savaitėms prieš susirinkimą. Susirinkimui paskirtą dieną dėl mažo susirinkusiųjų skaičiaus neįvykus, ne anksčiau kaip per 2 ir ne vėliau kaip per 4 savaites šaukiamas antras susirinkimas. Jeigu ir antras susirinkimas dėl anksčiau pasakytos priežasties negali įvykti, klausimas laikomas atmestas ir leidimai duodami bendra tvarka“. Taip pat nustatyta susirinkimo vedimo eiga, t. y. pirmininkavimas, prezidiumo rinkimas, protokolo surašymas. Pagal taisykles, jeigu per dvi valandas nesusirinktų reikalingas gyventojų skaičius, susirinkimas būtų laikomas neįvykusių [44]. Reikėtų atskiromis tyrimais nustatyti, kiek įstatymo nuostatos buvo pritaikomos gyvenime. Žinoma, kad 1926 m. buvo bent 13 valsčių, kuriuose gyventojai buvo nutarę neleisti alkoholio prekybos įstaigų [27, p. 56]. Nuo 1934 m., panaikinus anksčiau galiojusį įstatymą ir priėmus „Alkoholinių gėrimų pardavinėjimui tvarkyti įstatymą“ galimybės visuomenei dalyvauti alkoholio prekybos vietų reguliavime nebeliko [2]. Nebeliko to ir 1928 m. Konstitucijoje.

II LR visuomenės įtraukimas į alkoholio pardavimo vietų reguliavimą yra minimalus. Įstatymas visuomenės įsitraukimą į alkoholio pardavimų vietų reguliavimą nuo pat 1995 m. numato tik tada, kai sprendžiamas klausimas dėl alkoholio prekybos legalizavimo daugiabučiuose namuose. Ši nuostata nekito. Tiesa, bandymų gryninti kai kurias detales būta. Iki 2007 m. gyventojų vardu leidimus galėjo išduoti namo savininkų bendrijos valdyba. 2007 m. birželio 21 d. buvo nuspręsta licencijas išduoti Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka daugiabučio gyvenamojo namo savininkų bendrijos susirinkimo (valdybos) (arba jeigu ši bendrija neįsteigta ar bendrija valdo daugiau kaip vieną daugiabutį

gyvenamąjį namą, gyvenamojo namo patalpų savininkų ir neprivatizuotų butų nuomininkų daugumos sutikimą (sutikimą pasirašantys asmenys gali jame nurodyti prekybos alkoholiniais gėrimais laiką) [13]. Tačiau antras punktas, kai asmenys galėjo nurodyti laiką, galiojo vos du mėnesius, nes neteko galios 2007 rugpjūčio 1 d., o redakcija palikta kaip buvo įtvirtinta pirmajame Alkoholio kontrolės įstatyme [13]. Bandymas suteikti daugiau galios gyventojams atnaujintas tik 2012 m. [12], o gyventojų nuomonė alkoholio pardavimų laiko atžvilgiu sustiprinta 2015 m. birželio 23 d., kai įtvirtinta nuostata, jog gyventojų sutikime nenurodžius numatomo prekybos alkoholiniais gėrimais laiko ir (ar) licencijos prašytojo numatomos vykdyti veiklos rūšies, sutikimas laikomas negaliojančiu [10].

Nors Alkoholio kontrolės įstatymo tiksluose nėra numatyta didinti gyventojų saugumo, tačiau nuo 1995 m. balandžio 18 d. policijos komisariatų nuomonės buvo paisoma, jie turėjo stiprų balsą dėl licencijos išdavimo, nes buvo reikalaujama sutikimo, tačiau tik iki 2002 m. [4]. Atitinkamų policijos komisariatų vadovai turėjo teisę už prekybos alkoholiniais gėrimais taisyklių pažeidimus sustabdyti prekybą alkoholiniais gėrimais prekybos įmonėse iki 24 valandų [31]. Ši pataisa 1997 m. liepos 2 d. buvo panaikinta, policija įpareigota tik skirti baudą [3]. Nuo 2002 m. policijos komisariatai dėl viešosios tvarkos galėjo teikti siūlymus savivaldybėms, siekiant, kad nebūtų išduodamos licencijos. Tačiau visa galia buvo pavesta savivaldybės tarybai, kuri galėjo priimti motyvuotą sprendimą neišduoti licencijos, siekdama užtikrinti viešąją tvarką, visuomenės saugumą ir įvertinusi prekybos alkoholiniais gėrimais vietą, gyventojų, bendrijų, bendruomenių ar jų atstovų, asociacijų ar kitų institucijų raštu pareikštą nuomonę, policijos komisariatų pasiūlymus. Tačiau praktikoje susidurta su sunkumais [45], nes saugumui atstovaujančiai institucijai galios nei išduodant, nei ribojant licenciją nėra numatyta. Jei gyventojai dar galėjo pareikšti nuomonę dėl licencijos išdavimo prekiauti jų daugiabutyje, tai išduotai neterminuotam laikui ir nereikalaujant perregistruoti licencijos, iš jų buvo atimta galia reikšmingai paveikti savo kaimynystės saugumą [10]. Aiškaus mechanizmo, pagal kurį policija ir bendruomenė galėtų svariai paveikti alkoholio prekybos vietų reguliavimą, jei tai pažeidžia viešąją tvarką ir saugumą, iki šiol nėra.

Išvados

1. I LR prekiauti alkoholiu buvo leista tik specializuotose vietose, t. y. specializuotose parduotuvėse ir viešojo maitinimo įmonėse. Norint užtikrinti visuomenės interesą, buvo nustatyti minimalūs atstumai iki maldos namų, vienuolynų, kapinių, mokyklų, kalėjimų, ligoninių, prieglaudų ir savivaldybių bei teismų, o nuo 1934 m. ir nuo Prezidentūros bei Seimo rūmų. I LR laikotarpiu atstumų reguliavimas turėjo tendenciją liberalėti. II LR alkoholio prekybą buvo leista parduoti alkoholinius gėrimus viešojo maitinimo įmonėse vartoti neišsineštinai ir specializuotose skyriuose prekiaujant išsineštinai. Tačiau buvo drausta prekiauti sveikatos priežiūros, ugdymo, sporto įstaigose bei atstumu iki minėtų įstaigų, maldos namų ir magistralinių ir krašto kelių, vaikams ir paaugliams skirtų prekių

prekyvietėse bei iš prekybos automatų.

2. Iki 2012 m. alkoholio vietų reguliavimo politika turėjo aiškią liberalizavimo tendenciją: leista prekiauti nespecializuotose skyriuose, sanatorijose, degalinėse, kioskuose, paviljonuose, autoparduotuvėse. Draudimą alkoholiu prekiauti kioskuose ir (2012 m.) ir degalinėse (2016 m.) galima vertinti kaip pozityvius žingsnius link griežtesnio alkoholio vietų reguliavimo.

3. I LR alkoholio vietų tankio reguliavimas buvo susietas su gyventojų skaičiumi, parduodamo alkoholio stiprumu. Nuo 1934 m. savivaldybės neteko galios reguliuoti tankio, nes leidimų išdavimas tapo centralizuotas. II LR alkoholio pardavimo vietų tankis mėgintas reguliuoti atsižvelgiant į I LR patirtį, tačiau praktiškai nebuvo įgyvendintas, nes galiojo tik du mėnesius. Iki 1997 m. tankio reguliavimą vykdė savivaldybės, o vėliau tankis nereguliuotas.

4. I LR leidimai prekiauti alkoholiu buvo išduodami vieneriems metams ar trumpiau. Panaši praktika buvo pirmaisiais II LR metais. Nuo 1995 m. balandžio iki 1997 m. balandžio licencijos buvo išduodamos terminuotam vienerių metų laikotarpiui, o iki 2002 m. buvo prievolė jas perregistruoti kasmet. 2002 m. panaikinus alkoholio prekybos licencijų perregistravimo reikalavimą, buvo atsisakyta bet kokios rimtesnės alkoholio licencijų apskaitos, o tai lėmė, kad ir 2016 m. pradžioje nežinome, kiek iš išduotų licencijų dar naudojama praktikoje, apribota galimybė licencijas kaip įrankį naudoti visuomenės saugumo ir sveikatos interesams užtikrinti.

5. Atsižvelgiant į mokslu grįstus įrodymus ir I LR patirtį rekomenduojame reguliuoti alkoholio pardavimo vietų tankį, išduoti terminuotas licencijas. Alkoholio pardavimo reguliavimą susieti su visuomenės saugumu ir viešąja tvarka kaimynystėse, suteikti bendruomenei daugiau galių paveikti licencijų išdavimą ir panaikinimą.

Literatūra

1. Alytaus miesto savivaldybės tarybos 2006 m. liepos 5 d. sprendimas Nr. T-120 dėl atstumų nuo alkoholiniais gėrimais prekiaujančių įmonių iki kai kurių įstaigų ir maldos namų. Prieiga internete: <http://www.ams.lt:8080/va/GetFile.aspx?DocId=d39bc174-69e5-43d3-9708-3b1f4fde855f> [2015-12-10].
2. Alkoholinių gėrimų pardavinėjimui tvarkyti įstatymas, Vyriausybės žinios, 1934-06-13, Nr. 445-3112.
3. Alkoholio kontrolės įstatymo 1, 2, 3, 10, 13, 14, 20, 21, 25, 29, 30, 31, 33, 39, 41, 43, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei IV skyriaus II skirsnio pavadinimo pakeitimo įstatymas, Valstybės žinios, 1997-07-16, Nr. 67-1660
4. Alkoholio kontrolės įstatymo 1, 2, 3, 6, 8, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 20, 21, 23, 25, 27, 28, 30, 41, 44, 45, 48, 52 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 53 straipsniu įstatymas, 2002-06-20, Nr. IX-964. Valstybės žinios, 2002-06-28, Nr. 65-2632.
5. Alkoholio kontrolės įstatymo 1, 4, 5, 7, 17, 19, 20, 21, 24, 25, 36, 43, 44, 46 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. 1998 m. gruodžio 10 d. Nr. VIII-961. Valstybės žinios, 1998-12-30, Nr. 114-3188.

6. Alkoholio kontrolės įstatymo 12, 17, 19, 20, 33, 44, 45, 50 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. 1997 m. balandžio 8 d. Nr. VIII-176. Valstybės žinios, 1997-04-18, Nr. 33-809.
7. Alkoholio kontrolės įstatymo 12, 17, 20 ir 21 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymas. 1996 m. gegužės 21 d. Nr. I-1345. Valstybės žinios, 1996-06-05, Nr. 53-1247.
8. Alkoholio kontrolės įstatymo 17 ir 18 straipsnių pakeitimo įstatymas. 2009 m. gruodžio 17 d. Nr. XI-572. Valstybės žinios, 2009-12-28, Nr. 154-6951.
9. Alkoholio kontrolės įstatymo 2, 12, 16, 17, 18, 22, 29, 34 straipsnių pakeitimo ir papildymo, įstatymo papildymo III skyriaus IV skirsniu ir 341 straipsniu įstatymas. 2008 m. spalio 14 d. Nr. X-1750. Valstybės žinios, 2008-10-25, Nr. 123-4660.
10. Alkoholio kontrolės įstatymo 2, 12, 16, 17, 18, 33, 34, 341 straipsnių ir III skyriaus IV skirsnio pakeitimo ir įstatymo papildymo 161 straipsniu įstatymas. Paskelbta TAR 2015-07-01, Nr. 2015-10576. Prieiga internete: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/c19150201fd111e586708c6593c243ce> [2015-12-10].
11. Alkoholio kontrolės įstatymo 2, 17, 18 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymas. 2004 m. lapkričio 4 d. Nr. IX-2542. Valstybės žinios, 2004-11-20, Nr. 168-6174.
12. Alkoholio kontrolės įstatymo 2, 6, 10, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 18-1, 18-2, 22, 26, 28, 29, 34, 34-1, 36, 41 straipsnių, IV skirsnio pavadinimo bei priedo pakeitimo ir papildymo, įstatymo papildymo 18-3 straipsniu ir 15 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymas. 2012 m. birželio 21 d. Nr. XI-2103. Valstybės žinios, 2012-07-04, Nr. 78-4025.
13. Alkoholio kontrolės įstatymo 2, 7, 11, 12, 16, 17, 18, 26, 29, 33, 35 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. 2007 m. birželio 21 d. Nr. X-1198. Valstybės žinios, 2007-07-12, Nr. 77-3041.
14. Alkoholio kontrolės įstatymo 20, 21, 25 straipsnių papildymo ir 30 straipsnio pakeitimo įstatymas. 2003 m. gegužės 15 d. Nr. IX-1558. Valstybės žinios, 2003-05-30, Nr. 52-2312.
15. Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas. 2004 m. kovo 9 d. Nr. IX-2052. Valstybės žinios, 2004-03-30, Nr. 47-1548.
16. Alkoholio kontrolės įstatymo 2, 3, 18, 22, 34 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 2011-12-31, Nr. 165-7859.
17. Babor, T. F., Caetano, R., Casswell, S., Edwards, G., Giesbrecht, N. et al. *Alcohol: No Ordinary Commodity: Research and Public Policy* (second edition). New York, NY: Oxford University Press, 2010.
18. Belian, G. Alkoholio ir tabako kontrolės priemonių įgyvendinimas savivaldybėse 2014–2015 m. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. Prieiga internete: <http://www.ntakd.lt/files/kontrolė/savivaldybiu/1.pdf> [2015-12-08].
19. Britt, R. H., Carlin, B. P., Toomey, T. L., Wagenaar, A. C. Neighborhood Level Spatial Analysis of the Relationship Between Alcohol Outlet Density and Criminal Violence. *Environmental and Ecological Statistics*, 2005, Vol. 12, No. 4, p. 411-426.
20. Cameron, M. P., Cochrane, W., Gordon, C., Livingston, M. Alcohol Outlet Density and Violence: A Geographically Weighted Regression Approach. *Drug and Alcohol Review*, 2015.
21. Campbell, C. A., Hahn, R. A., Elder, R., Brewer, R., Chattopadhyay, S., Fielding, J. et al.

- The Effectiveness of Limiting Alcohol Outlet Density as a Means of Reducing Excessive Alcohol Consumption and Alcohol-Related Harms. *American Journal of Preventive Medicine*, 2009, Vol. 37, No. 6, p. 556–569.
22. Gorman, D. M., Gruenewald, P. J., Waller, L. A. Linking Places to Problems: Geospatial Theories of Neighborhoods, Alcohol and Crime. *GeoJournal*, 2013, Vol. 78, No. 3, p. 417–428.
 23. Grubestic, T. H., Pridemore, W. A. Alcohol Outlets and Clusters of Violence. *International Journal of Health Geographics*, 2011. Prieiga internete: <http://ij-healthgeographics.biomedcentral.com/track/pdf/10.1186/1476-072X-10-30?site=ij-healthgeographics.biomedcentral.com> [2015-12-08].
 24. Gruenewald, P. J., Remer, L. Changes in Outlet Densities Affect Violence Rates. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 2006, Vol. 30, No. 7, p. 1184–1193.
 25. Įstatymas dėl alkoholio LR Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo, Valstybės žinios, 1995-07-26, Nr. 61-1527.
 26. Joint Action on Reducing Alcohol Related Harm. Manage the Sale of Alcohol. Prieiga internete: http://www.rarha.eu/Resources/UsefulDocs/Lists/UsefulDocs/Attachments/10/Manage_sale_of_alcohol.pdf [2015-11-30].
 27. Kačerauskas J. *Blaivybė Lietuvoje. Istorija ir dabartis*. Vilnius: Diemedis, 2013.
 28. Lazauskienė, A., Tamutienė, I. Alkoholio prekybos laiko reguliavimas: Pirmosios ir Antrosios Lietuvos Respublikos patirtys. *Viešoji politika ir administravimas*, 2015, Vol. 14, No. 1, p. 65–75.
 29. Liang, W. Chikritzhs, T. Revealing the Link Between Licensed Outlets and Violence: Counting Venues Versus Measuring Alcohol Availability. *Drug and Alcohol Review*, 2011, Vol. 30, No. 5, p. 524–535.
 30. Lietuvos Konstitucija. Vyriausybės žinios, 1922-08-06, Nr. 100-799.
 31. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas, 1995 m. balandžio 18d. Nr. I-857. Valstybės žinios, 1995-05-26, Nr. 44-1073.
 32. Lietuvos statistikos departamentas. *Alkoholio ir tabako vartojimas ir padariniai 2014 m.* Informacinis pranešimas. 2015-06-10. Prieiga internete: https://osp.stat.gov.lt/documents/10180/1465119/PS_alkoholio_tabako_vartojimas_2014_150610.pdf [2015-11-30].
 33. Morkūnaitė-Lazauskienė, A. Prekybos alkoholiu reglamentavimas Lietuvos miesteliuose (1918–1940 m). *Lietuvos muziejų rinkiniai. Miestų kultūros paveldas muziejuose*, 2007, No. 6, p. 58.
 34. Paukštė, E., Liutkutė, V., Štelemėkas, M., Goštautaitė Midttun, N., Veryga, A. Overturn of the Proposed Alcohol Advertising Ban in Lithuania. *Addiction*, 2014, Vol. 109, No. 5, p. 711–719.
 35. Popova, S., Giesbrecht, N., Bekmuradov, D., Patra, J. Hours and Days of Sale and Density of Alcohol Outlets: Impacts on Alcohol Consumption and Damage: A Systematic Review. *Alcohol & Alcoholism*, 2009, Vol. 44, No. 5, p. 500–516.
 36. Pridemore, W. A., Grubestic, T. H. A Spatial Analysis of the Moderating Effects of Land Use on the Association Between Alcohol Outlet Density and Violence in Urban Areas. *Drug and Alcohol Review*, 2012, Vol. 31, No. 4, p. 385–393.

37. Projektuojama alkoholinių gėrimų pardavinėjimo santvarka ir savivaldybės. *Savivaldybė*, 1933, Nr. 3.
38. Reid, R. J., Hughey, J., Peterson, A. N. Generalizing the Alcohol Outlet–Assaultive Violence Link: Evidence From a U.S. Midwestern City. *Substance Use & Misuse*, 2003, Vol. 38, No. 14, p. 1971–1982.
39. Rowland, B., Toumbourou, J. W., Livingston, M. The Association of Alcohol Outlet Density with Illegal Underage Adolescent Purchasing of Alcohol. *Journal of Adolescent Health*, 2015, Vol. 56, No. 2, p. 146–52.
40. Svaigiųjų gėrimų mažmenomis pardavinėjimo įstatymas, Vyriausybės žinios, 1922-06-03, Nr. 91-761.
41. Svaigiųjų gėrimų mažmenomis pardavinėjimo įstatymo pakeitimas, Vyriausybės žinios, 1926-05-12, Nr. 91-761
42. Svaigiųjų gėrimų mažmenomis pardavinėjimo įstatymo pakeitimas. Vyriausybės žinios, 1929. (V. Ž. Nr. 224, eil. 1464).
43. Svaigiųjų gėrimų mažmenomis pardavinėjimo įstatymui vykdyti taisyklės. Vyriausybės žinios, 1922-11-09, Nr. 114-898 .
44. Volkovaitė, A. Prekybos alkoholiu vietos kuriasi be žmonių pritarimo, 2015-12-23 Nr. 605. Prieiga internete: <http://savaitrastis.siauliaiplius.lt/index/1/10768> [2015-12-28].
45. World Health Organization. *European Action Plan to Reduce the Harmful Use of Alcohol 2012–2020*, 2012. Prieiga internete: http://www.rarha.eu/Resources/Publications/Lists/Publications/Attachments/6/WHO%20European_Action_Plan_2012-2020.pdf [2016-01-30].
46. Zarasų rajono savivaldybės tarybos 2009-03-27 sprendimas Nr. T-87 „Dėl licencijų verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais prekybos ir viešojo maitinimo įmonėse išdavimo Zarasų rajono savivaldybės teritorijoje tvarkos aprašo patvirtinimo“. Prieiga internete: <http://www.zarasai.lt/rastai/44/d2437f44.doc> [2015-12-10].

Ilona Tamutienė, Aistė Lazauskienė, Rita Andrejeva

Regulation of Alcohol Outlets: Experiences of the First and Second Republic of Lithuania

Abstract

In 1928-1931, annual consumption of legal pure alcohol per capita was just 1.17 litres, while in 2014 the alcohol consumption per capita was 12.7 litres. The alcohol outlet density is one of the most significant factors for the indicators of alcohol consumption. The aim of this paper is to compare the characteristics of the regulation of retail alcohol outlets in the First (1918-1940) and Second (1990-2015) Republic of Lithuania. The goals are the following: to evaluate the aspects of alcohol outlet density, expiration dates and issue conditions of seller licences, and the maintenance of public order of seller licence usage as well as assurance of safety in the neighbourhoods, and to determine the period of Seimas (governing parties) ruling during which fundamental changes occurred in the liberalization or prohibition with regards to regulation of alcohol outlets. The paper is based on the method of document analysis. It was determined that the regulation of alcohol outlets was much stricter in the period of the First Republic of Lithuania than in the period of the Second Republic. In the First Republic of

Lithuania, the regulation of the density of alcohol outlets was connected to the assurance of public safety and prevention of noise, the community was involved in the regulation of the density of alcohol outlets, the density of alcohol outlets was regulated, the prohibited distances were defined between alcohol outlets and places of worship, cemeteries, healthcare and education establishments or other institutions significant to the public, the issued licences were short-term, for the period of one year. Even though in the period of the ruling of Antanas Smetona in 1934 the alcohol outlet regulation was liberalized, eliminating the influence of residents and municipalities on the issuing of licences, alcohol outlet regulation still remained stricter than in the period of the Second Republic of Lithuania. In 2002, the social-democratic coalition, which had the majority in the government, strongly liberalized the alcohol outlet regulation: it abolished any regulation of alcohol outlet density, eliminated short-term licences and authorised alcohol sales in sanatoriums, kiosks and petrol stations. Only the political group of Homeland Union-Lithuanian Christian democrats, which had the majority in the Seimas of 2008-2012, managed to prohibit sales in kiosks and petrol stations, but the density remained unregulated, the licences were still short-term, the licencing was unconnected to public safety and assurance of public order, and the community's influence was restricted only to expression of opinion on the issuing of new alcohol seller licences in the blocks of flats they reside in. It is recommended to connect alcohol outlet regulation with public safety and assurance of public order, to regulate outlet density, to issue short-term licences, and to empower the residents to participate in the alcohol outlet regulation.

Ilona Tamutienė – Vytauto Didžiojo universiteto, Politikos mokslų ir diplomatijos fakulteto, Viešojo administravimo katedros docentė, socialinių mokslų daktarė.

E. paštas: i.tamutiene@pmdf.vdu.lt

Aistė Lazauskienė – Šiaulių universiteto, Socialinių mokslų fakulteto, Viešojo administravimo katedros profesorė, humanitarinių mokslų daktarė.

E.paštas: aiste@smf.su.lt

Rita Andrejeva – Vytauto Didžiojo universiteto, Politikos mokslų ir diplomatijos fakulteto, Viešojo administravimo katedros magistrantė.

E. paštas: r.andrejeva@vdu.lt

Ilona Tamutienė, Doctor of Social Sciences, is an Associate Professor at the Department of Public Administration, Faculty of Political science and Diplomacy, Vytautas Magnus University.

E-mail: i.tamutiene@pmdf.vdu.lt

Aistė Lazauskienė, Doctor of Humanities, Professor at the Department of Public Administration, Faculty of Social Sciences, Šiauliai University.

E-mail: aiste@smf.su.lt

Rita Andrejeva, is a Master Student at the Department of Public Administration, Faculty of Political Science and Diplomacy, Vytautas Magnus University.

E-mail: r.andrejeva@vdu.lt

Straipsnis įteiktas redakcijai 2016 m. sausio mėn.; recenzuotas; parengtas spaudai 2016 m. kovo mėn.